

המקדש האוניברסלי

ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות, הוא עתיד להיות **ה' אחד**, שנאמר 'כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' (צפניה ג ט), ונאמר 'ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד' (זכריה יד ט).
- רש"י על הפסוק "שמע ישראל" (דברים ו ד).

1. הקדמה.

היהדות מיוסדת על העיקרון המונותאיסטי. עיקרון זה מלמד שה' הוא אחד¹ והוא אלוהיהם של העולם כולו, לא רק של העם היהודי. ניתן אמנם לראות את היהדות כדת פרטיקולארית ולאומית לאור התמקדותה בהיסטוריה התנ"כית של העם היהודי, אך היהדות כללה תמיד בבסיסה גם רעיון אוניברסאלי שבא לידי ביטוי בעיקר בדברי הנביאים, אך מופיע גם בתלמוד ובהלכה. בתנ"ך, במדרש ובתלמוד, החזון הנבואי הגדול של אחרית הימים מתווה את ההכרה האוניברסאלית בה', האל האחד. התקווה, שמהדהדת לאורכה של הספרות והמקורות היהודיים, של אותה הכרה עולמית בה', מתוארת כשיא של האנושות כולה. אכן, שאיפה זו של האמונה היהודית מתמצתת בבחירות בפרשנותו של רש"י שצוטטה לעיל, על פסוק "שמע ישראל".

מקורות מפתח בתורה, בנביאים ובתלמוד מביעים את השאיפה שבית המקדש היהודי על הר המוריה בירושלים נועד מתחילתו לשאת את שם ה', האל האחד, לעולם כולו, לא רק ליהודים. המדרש² מתאר אפשרויות שונות לשורש המילה "מוריה", אותה חלק ארץ שלשם נצטווה אברהם לקחת את בנו יצחק ולעקדו על הר קדוש אחד.³ המדרש מבין את המילה "מוריה" כמקום שמשם יוצאת "הוראה", או כמקום שמשם יוצאת "יראה" ואף "אורה" לעולם כולו. זהו הרמז הראשון לכך שמעשים אמוניים ודתיים קשורים להר המוריה וכן ששם יבנה מקדש עם משמעות אוניברסאלית.

זוהי ליבת המסר של תפילתו של המלך שלמה בחנוכת הבית הראשון, והדבר נשנה שוב ושוב בדורות מאוחרים בנבואות ישעיה, מיכה, זכריה וצפניה ואחרים, וכן נידונה בתלמוד כפי שיתואר להלן. לגויים הותר לעלות אל הר הבית ואף להקריב קרבנות במקדש. אין הכוונה כי כניסת גויים למקדש מותרת ללא הגבלה, כפי שנסקור להלן, אלא מה שבסופו של דבר הינו בית מקדש אשר נבנה לפי הצווים היהודיים ההלכתיים,⁴ אך עדיין מפתיע עד כמה ברור ומחייב הוא חלקם של הגויים בעבודת ה' במקדש.

כהקדמה לנושא נציין את חשיבותו העצומה של בית המקדש בחיי היומיום היהודים, בעיקר בירושלים, שצחה להיות המרכז הרוחני והפוליטי של ארץ ישראל בתקופת התנ"ך ובית שני. היסטוריונים רומאיים ואחרים תארו את היהודים כ"עם היושב סביב מקדשו".⁵ המקדש איחד בתוכו פונקציות לאומיות ודתיות, בראש ובראשונה כבית ה', שבו שרוי כבוד ה' ומשם הוא מאיר לעולם,⁶ המקום בו יהודים הקריבו קרבנות לכפרה ולברכה.⁷ כמו כן, היה זה מקום מושבה של הסנהדרין ומקום כינוס לאומי בחגי שלושת הרגלים ובמועדים אחרים (כגון מעמד "הקהל" שנערך פעם בשבע שנים). ועוד. נכונותו של העם היהודי לשמור על טהרתו וקדושתו של המקדש במחיר חיייהם מתועדת רבות במקורות ההיסטוריים.⁸

¹ ה' אחד – אינו רק במשמעות של ישות עליונה אחת, אלא שיש מקור אחד שלפיו לכל דבר בעולם יש משמעות. המציאות לפי גישה זו היא אחת וישנם קשרים פנימיים בין כל הדברים שבעולם.

² תנחומא פרשת "ירא" סי' מה.

³ בראשית כב ב.

⁴ יש לציין, כמובן, שמגבלות שונות הוטלו גם על כניסת יהודים לאזורים שונים במקדש, והדבר תלוי בין השאר האם הם כהנים או לויים, וכן במידת טהרתם.

⁵ פוליביוס. מצוטט ביוספוס, קדמוניות יב, 136. (ההפניות מספר "קדמוניות" לקוחות מ א. שליט (מתרגם), קדמוניות היהודים, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים 1963).

⁶ התורה מצווה לבנות משכן לקב"ה, למרות ש"מלוא כל הארץ כבודו" (ישעיה ו ג), ולכן כמובן שמקום זה אינו משכן לאלוהים, אלא למעשה מיועד לטובתם של האנשים, כתזכורת תמידית למציאות השכינה ולציווים ההלכתיים. עניין זה בא לידי ביטוי בנוסח המיוחד של הציווי עצמו "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח).
⁷ המילה קרבן נובעת מלשון "קירוב" או "קירבה" והמקדש אכן היה המקום שיהודי יכול היה להתקרב עד כמה שניתן לה'.
⁸ לדוגמה יוספוס, מלחמות, י, ב ד. (הציטוטים מ"מלחמות היהודים" לקוחים מ www.daat.ac.il).

2. המקדש והגויים.

חלקם של הגויים במקדש תואר באופן מרשים בעת הקמתו של בית המקדש הראשון. לאחר שהכהנים ובעקבותיהם העם העלו את ארון הברית מעיר דוד (שמדרום להר הבית) למקומו המיועד בהר המוריה, נשא שלמה את תפילתו לה'. ראשית, מזכיר שלמה המלך את הפרדוקס של בניית בית-בנין פיזי עבור אלוהים אשר "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ".⁹ הוא מבקש את השגחתו של ה', חסדו ומחילתו, ומייחל שהמקדש יהיה מקום הצדק ומקום שמיעת התפילות.

תפילתו נאמרת בעמדו מול עם ישראל, שלהם הוא מתייחס כעמו של ה' ("עמך ישראל"), אולם הוא מציין את התפקיד החשוב של המקדש עבור שאר אומות העולם: "וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וְבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹךְ... וְבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה. אֲתָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִיבֶיךָ, וְעֲשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי, לְמַעַן יִדְעוּן כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת שְׁמֹךְ לִירְאָה אֶתְךָ כְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל, וְלִדְעוּת כִּי שְׁמֹךְ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי".¹⁰

כלומר, כבר מראשית בניינו אין בית המקדש מיועד לעם ישראל בלבד, אלא מקבל אליו כל אדם אשר מכיר בה', אלוהי ישראל. שלמה המלך מייחס חשיבות רבה לתופעה זו של לא-יהודים הבאים לקחת חלק בעבודת הקודש במקדש, ומבקש מה' שיפנה אל תפילתם, אשר הינה עצמה מבטאת את הכרת הגויים בו.

תפקידו האוניברסאלי של המקדש שזור כחוט השני בדברי הנביאים אודות אחרית הימים. בימים עתידיים אלה, תהיה הכרה כללית באלוהי ישראל כאל האחד אשר לו לבד יאתה תפילה.¹¹ הגויים יזנחו בזמן זה את פסיליהם¹² ומוקד התפילה ועבודת האל יהיה בבית המקדש - בירושלים.¹³ המקדש יבנה בעזרת הגויים "וּבְנוּ בְנֵי נֹכְרֵי מְתִיבֵיךָ... וְיַחַד עִם יְהוּדִים יִקְרִיבוּ קִרְבָּנוֹת לַה' עוֹלֵי תִיָּהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחֵי".¹⁴

חזון נבואי זה של המקדש באחרית הימים, שאליו ינהרו כל הגויים,¹⁵ כולל את הגויים כחלק בלתי נפרד במציאות בית המקדש העתידי. ושוב, בדבריו של ישעיה "וּבְנֵי הַנְּכָרִים הַנְּלִיִּים עַל ה' לְשָׁרְתוֹ וְלֹאֲהַבָּה אֶת שֵׁם ה'... וְהִבִּיאוּתִים אֶל הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי... כִּי בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים".¹⁶ לפי חזון זה, ירושלים תבורך בהמוני אדם מכל העולם ולא זו בלבד אלא ש"מגדולי העכו"ם יהיו עובדי הכהנים".¹⁷

לפי המלבי"ם,¹⁸ השתתפותם הפעילה של הגויים במקדש העתידי תקבל ביטוי פיזי במימדיו המוגדלים של הר הבית. מתחם בית המקדש השלישי, המתואר בספר יחזקאל,¹⁹ גדול פי 36 מאשר שטחו של בית המקדש השני.²⁰ המלבי"ם מציין שהמספר 36 אינו מקרי: לגודלו המקורי של שטח הר הבית יתווספו עוד 35 שטחים בגודל זהה עבור 70 אומות העולם (המסומלות במספר זה ביהדות), כאשר כל שתי אומות חולקות אחד מהשטחים האלו על הר הבית הרחב. הנביא ישעיה מתאר בחיות את שיתופם של כל הגויים בעבודת ה' במקדש באחרית הימים: "וְהָיָה מִדֵּי ח' דָּשׁ בְּחֶדְשׁוֹ וּמִדֵּי שְׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָל בָּשָׂר²¹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי [בבית המקדש]²² אָמַר ה'".²³

⁹ מלכים א, ח כז.

¹⁰ שם, מא-מג.

¹¹ למשל ישעיה יא ט, טו, זכריה ח כג, יד ט, צפניה ג ט.

¹² למשל ישעיה יז ח, ירמיה טז יט-כ.

¹³ ישעיה פרק ס, זכריה ב טו, יד טז.

¹⁴ ישעיה נז ז, וכן שם ס, ז.

¹⁵ ישעיה ב ב, מיכה ד א.

¹⁶ שם נ, ו-ז.

¹⁷ רד"ק על זכריה יד כא, וכן ישעיה סו כא.

¹⁸ על הפסוק ביחזקאל מב כ. עיינו עוד גור, המקדש.

¹⁹ יחזקאל, פרקים מ-מב.

²⁰ בבית שני גודל המתחם היה 500 X 500 אמה ובבית שלישי המתחם היה 3000 X 3000 אמה. מספר זה זהה ל 6 X 500 X 6 X 500 = 36 X 500 X 500. עיינו עוד ע. גור, "מקדש יחזקאל", תחומין (ט), הוצאת מכון

צומ"ת, אלון שבות תשמ"ט.

²¹ "כל בני אדם ואפילו שאר העמים". רד"ק ישעיהו סו כג.

²² מצודת דוד שם שם.

²³ ישעיהו סו כג.

3. הקרבת קרבנות בידי הגויים.

הקרבת קרבנות, מן הפעילויות המרכזיות שנעשו בבית המקדש והמובהקת שבהן,²⁴ הייתה פתוחה, לפי ההלכה, ליהודים וגויים כאחד. דבר זה נלמד מפסוק - "...איש איש מבית ישראל ומן הגר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וְלְכָל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לָהּ לְעֹלֶה".²⁵ הגמרא מפרשת שהכפילות "איש איש" בפסוק נועדה כדי "לרבות את העובדי כוכבים שנודרין נדרים ונדבות כישראל".²⁶

אכן, בתורה ובנ"ך מתועדים מקרים המלמדים שגויים הקריבו קרבנות לה' עוד בטרם הקמת המקדש. דוגמא אחת היא יתרו שהקריב קרבנות כאשר הצטרף לעם ישראל במדבר - "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מִיֶּשֶׁה עֹלֶה וְזִבְחִים לְאֵלֵי הָיִם...".²⁷ בתלמוד מצאנו מחלוקות על סוגי הקרבנות אותם מותר לגויים להקריב והבדלים בדיני הקרבת הקרבנות בין יהודים לגויים,²⁸ היתר זה, השזור במשנה ובתלמוד, רואה את הגויים כחלק בלתי נפרד ממעשה הקרבת הקרבנות במקדש.²⁹ זכות בסיסית של הגויים להקריב קרבנות במקדש הינה עובדה שאין עליה עוררין.³⁰

יתרה מכך, יש לזכור שהמזבח אשר במקדש היה משום סמל ליחסי שלום ולערבות הדדית בין ישראל לעמים - המזבח קיבל לא רק קרבנות מגויים, אלא יהודים הקריבו עליו קרבנות לזכותם של שאר העמים. לדוגמא, בחג הסוכות מצווה התורה להקריב 70 פרים ולפי הגמרא³¹ שבעים פרים אלו הם קרבנות כפרה³² עבור אומות העולם שמספרן הסמלי ביהדות הוא שבעים.³³ לאחר חורבן הבית, נמצא כתוב בתלמוד: "אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים – מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן?"

4. ההבדלים בין יהודים המקריבים לבין גויים.

כפי שצוין, ישנם הבדלים בפרטים שונים בהקרבת קרבנות של יהודים וגויים. להלן נמנה כמה מהבדלים אלו:

- א. הקרבה בבמה - ליהודים אסור להקריב קרבנות במקום אחר שאינו בית המקדש, אולם, מותר לגויים להקריב גם בבמה, דהיינו מזבח במקום אחר (וכמובן, גם במקדש).³⁴
- ב. איכות הקרבן - לפי ההלכה, הבהמה אשר נתייחדה לקרבן חייבת להיות שלמה, ואין להעלות למזבח במקדש קורבן אשר יש בה מום כלשהו. דבר זה נכון גם ליהודים וגם לגויים, אולם לגויים מותר להעלות קרבן בעל מום בבמה (כלומר, מחוץ לבית המקדש).³⁵
- ג. קבלת קרבן מעובד עבודה זרה - אסור לקבל קרבן מיהודי שעובד עבודה זרה,³⁶ אולם, מקבלים קרבן מגוי שעובד עבודה זרה.³⁷

מהבדלים אלה ניתן ללמוד שהיהדות מעודדת גויים לעבודת ה' והקרבת קרבנות, במקדש ובמקומות אחרים. כיוון שמרבית הגויים, כמובן, אינם גרים בקרבת מקום לירושלים, ולכן, כיוון שההלכה לא רצתה למנוע את ביטויי האמונה שלהם בה', היא לא הגבילה את הגויים להקרבה רק בבית המקדש, כפי שנדרש מיהודים. כמו כן, למרות שהקרבה מחוץ למקדש אסורה ליהודים, הרי שמותר להם ללמד את

²⁴ לעיתים אף נקרא המקדש על שם המזבח ולהפך. עיינו רש"י לישעיהו כט א.

²⁵ ויקרא כב יז.

²⁶ מנחות עג.

²⁷ שמות יח יב. ראו עוד מסכת זבחים קטז. במדרש רבה א, מסעו של יתרו למדבר הינו ביטוי ל"מסע" פנימי מכהן לעבודת אלילים לאמונה בה'.

²⁸ עבודה זרה כג. זבחים קטז. מנחות עג: ועוד.

²⁹ לדוגמא משנה שקלים ז ו, משנה זבחים ד ה.

³⁰ מעט מדרשי אגדה שוללים הקרבת קרבנות בידי גויים (כדוגמת פסיקתא רבתי (איש שלום) הוספה א פרשה א), אולם דעות ספורדיות אלו נדחו ולא התקבלו להלכה אשר בצורה גורפת רואה מעשה זה בצורה חיובית ביותר. עיינו עוד י. קנוהל, "קבלת קרבנות מן הנוכרים", תרביץ מח תשל"ט, עמ' 341 ובתגובה לדבריו י. ד. גילת, "הערה לקבלת קרבנות מן הנוכרים", תרביץ מט (ד) תש"ם, עמ' 423.

³¹ סוכה נה:

³² רש"י מפרש שמטרת הכפרה היא כדי שהשנה תהיה מבורכת בגשמים.

³³ שם, שם: "אמר רבי אלעזר הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות...".

³⁴ רמב"ם, משנה תורה, הלכות מעשה הקרבנות, יט טז.

³⁵ ראו רש"י לויקרא כב כה.

³⁶ רמב"ם, שם, הלכות מעשה הקרבנות, ג ד.

³⁷ שם, הלכה ב.

הגויים להקריב בצורה נכונה על הבמות שבמקומותיהם.³⁸ הדבר המפליא ביותר הוא ההיתר שניתן לגוי העובד עבודה זרה להקריב במקדש. כאמור, ההלכה אוסרת על קבלת קרבן מיהודי עובד עבודה זרה, משום שמדובר בסתירה עמוקה לעבודת ה', האל האחד. מדוע אפוא, ניתן לקבל קרבן מגוי עובד עבודה זרה?

הסיבה לאבחנה זו הינה עמוקה ובסיסית: המזבח נועד לשרת את העולם כולו וזכות זו הינה **כוללת ואינה מותנית**. התלמוד מציין זאת במפורש – "בכנס [בעם ישראל] חלקתי ולא באומות".³⁹ אולם, יהודי שעובד עבודה זרה, כיוון שהוא פועל כנגד ייעודו של הפצת האמונה בה', לא יוכל להקריב קרבנות על המזבח, כותב הרש"ר הירש.⁴⁰

הרש"ר הירש מציין, בהמשך לתלמוד ולפרוש רש"י שם,⁴¹ שהשימוש שעשתה התורה במילה "אדם" בפתיחת ספר ויקרא (א ב) הייתה כדי לאפשר לכל אדם להקריב ולפתוח "שער לכל אדם" באשר הוא ללא הגבלה.⁴² הפסוק – "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרֶבֶן לַה'..." מדגים, לפי הרש"ר הירש שלא רק "התקדמות רוחו הנאורה של שלמה הרחיבה את האופקים המצומצמים של דת משה [לגבי מושג המקדש] על ידי השקפה רחבה קוסמופוליטית" כפי שסברו מלומדים בעת ההיא, אלא שגישה מקלילה זו המעניקה "למקדש את ייעודו האוניברסאלי" קיימת כבר ב"פתיחת תורת הקרבנות של תורת משה".

"במלה אחת", ממשיך הרש"ר הירש, "[התורה] מביאה לידי ביטוי את מה שנאמר מפי ישעיהו על בני הנכר: 'וְהִבְיֵאוּתֵיכֶם אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלְתֵי עוֹלֵי תִיָּהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחֵי כִּי בֵּיתֵי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים (ישעיהו נ ז)".

יתרה מכך, ההקרבה על המזבח במקדש היוותה הזדמנות שהגויים ילמדו יותר על האמונה המונותיאיסטית.⁴³ זו הינה הדרך להגיע ליום הגדול שבו יהיה "ה' אחד ושמו אחד", ולכן כה חשוב לקרב את אלו אשר רוצים לקחת חלק במעשה האמונה בה' ולא להערים קשיים בדרכם. לכן ההלכה מורה לקבל קרבנות של גויים אף אם הינם עובדי עבודה זרה, כיוון שרצונם להקריב על המזבח מעיד עליהם שהולכים הם בדרך הנכונה של רצון להכרה עמוקה יותר באמונה המונותיאיסטית.⁴⁴

5. האזורים במקדש שמתרים בכניסת גויים

המשנה⁴⁵ מתווה את כללי הכניסה למתחם הר הבית ולמקדש ומונה עשר מדרגות לקדושה בארץ ישראל. הר הבית הוא המדרגה השלישית בקדושה, קדוש יותר מירושלים, ובמתחם הר הבית עצמו היו עוד שבע מדרגות של קדושה, שהכניסה אליהם הוגבלה בהדרגה, עד לקודש הקודשים, המקום הקדוש ביותר שאליו רק לכהן הגדול הותר להיכנס, ואף זאת רק פעם אחת ויחידה בשנה - ביום הכיפורים.

מתוך המשנה למדים אנו שגויים יכולים להיכנס להר הבית אך אינם יכולים לעבור לאזור החיל שהיה מוקף בחומה קטנה (הסורג).⁴⁶ יש לזכור שההיררכיה אינה מסתיימת בהגבלת הנוכחים בלבד. גם בעם ישראל יש דרגות שונות של משמשים בקודש והן באות לידי ביטוי בתיחום אזורים ספציפיים במקדש. יהודים יכלו להתקרב יותר למקדש אולם רק כוהנים יכלו להיכנס לתוך המקדש עצמו.

עובדה בעלת חשיבות יתרה היא החריגה שחרגו חז"ל מהנורמה ההלכתית כלפי הגויים אשר באופן כללי, בענייני קדושה וטהרה אחרים, מעמדם שווה לזה של זבים.⁴⁷ (יהודיים שנטמאו זמנית). אם זה היה מעמדם גם בנוגע לכניסה להר הבית, כניסתם הייתה נאסרת (כפי שכותבת המשנה: "הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות... נכנסים לשם"). אולם, רק לגבי עניין אחד לא גזרו חכמים על הגויים

³⁸ שם, י"ט טז.

³⁹ חולין ה.

⁴⁰ ראו פרשנותו לויקרא א ב.

⁴¹ חולין ה.

⁴² כפי שפירש רש"י שם, שהשימוש במלה אדם נועד כדי לכלול את האנושות כולה.

⁴³ ראו עוד בפרשנותו של הרש"ר הירש לויקרא א ב.

⁴⁴ "עכו"ם ששלח קרבן לבהמ"ק מוכחא מלתא וסברא הוא דלבו לשמים דאם כוונתו לחשוב לעבודה זרה לא היה שולחו להקריבו במקדש שלנו". שו"ת יהודה יעלה חלק א - יו"ד סימן כג.

⁴⁵ כלים א ו-ט.

⁴⁶ משנה מידות ב ג.

⁴⁷ נדה לד.

להיות כזבים, והוא בנוגע לכניסת גויים להר הבית! למרות שזב אינו מותר בכניסה להר הבית בגלל טומאתו, הכניסה לגויים מותרת.

מוסיף הרמ"ע מפאנו - "כי הנה הר הבית מקודש שאין זבים וזבות... נכנסים לשם ואולם עם היות זולתנו כזבים לכל דבריהם התיירו אל 'הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה' [ציטוט מתפילת המלך שלמה⁴⁸] להתפלל שיכנס להר הבית אך לא לחיל אלא עיניו לנכח יביטו ועפעפיו יישירו למחנה שכונה לכון את לבו למקום".⁴⁹

רבנים הסבירו את ההיתר המיוחד שניתן לגויים בכך שמכיוון ש"המקדש הוא בית תפלה לכל העמים" (ישעיה נז ז) לא רשאים היו חכמים לגזור שיהא אסור להם להכנס לכל הר הבית, שזה נגד פסוק מפורש... שאין לחכמים לאסור דבר שהתורה היתירה בפירושו. ולכן התיירו לענו"ם להכנס להר הבית עד החיל, אף דטומאת זב עליו...".⁵⁰

6. מקורות היסטוריים.

לצד המקורות המקראיים והתלמודיים המציינים את תפקודיו הבין לאומיים של המקדש כמקום תפילה וכמקום שבו אף גויים מעלים קרבנות, מצויים מקורות חיצוניים רבים המאמתים גישה מכלילה זו, המעידה על חלקם האינטגרלי של הגויים בתפקודי המקדש.⁵¹

אין בידינו כמעט ראיות היסטוריות מתקופת בית ראשון. לבד מתפילת שלמה המלך אשר נאמרה בזמן חנוכת הבית הראשון ובה קריאה לגויים לבוא ולשטוח את תפילתם בבית המקדש, אין אנו יודעים אם בפועל עליית נוכרים להר הבית הייתה נפוצה. העדויות ההיסטוריות לכך מצויות מאוחר יותר בתקופת הבית השני. רובם של עדויות אלו שאוב מכתבי יוספוס, אשר מתאר בעיקר אנשים רמי מעלה דוגמת נציבים וקיסרים, אשר כיבדו את המקדש היהודי ואת אלוהיו והקריבו קרבנות. דוגמא אחת מני מרבנות⁵² היא הקרבת הקרבנות של השליט היווני, המלך תלמי השלישי אורגסט (221-246 לפנה"ס), לאחר נצחונו על הסלווקים: "הוא פנה לירושלים, הביא זבחים רבים לאלוהים, בהתאם לחוקי התורה, ונתן מתנות לבית המקדש כהודיה על ניצחונו נגד הסלווקים".⁵³ יחד עם זאת, דבריו של יוספוס חושפים תופעה רחבה של הקרבת קרבנות בידי גויים, בתארו את המזבח "שהיה נערץ בכל העולם, הן על ידי יוונים והן על ידי ברברים".⁵⁴

בנוסף להקרבת קרבנות, ישנם דוגמאות רבות של גויים שתרמו לבית המקדש. דבר זה היה מקובל ושכיח ונחשב למנהג עתיק ביותר.⁵⁵ מתנות למקדש מתועדות בכתבי היסטוריונים מהתקופה הרומאית, כגון יוספוס,⁵⁶ פילון,⁵⁷ וטרטוליאנוס.⁵⁸ בהקשר זה, ראוי לציין כי המקדש סימל צומת חשוב ביחסי

⁴⁸ מלכים א, ח מא.

⁴⁹ שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צח.

⁵⁰ מ. גנק, כניסת נכרי למקום מקדש, תחומין (יט), התשנ"ט.

⁵¹ ישנה הסכמה בין החוקרים לגבי תקפות המקורות המתארים תרומות שניתנו למקדש בידי גויים ולגבי מקורות המתארים הקרבת קרבנות בידי יהודים עבור גויים. פרופ' ד. שוורץ הסתפק האם אכן הכהנים במקדש הקריבו בפועל את קורבנותיהם של הגויים (ראו Schwartz, D. R., "On sacrifice by gentiles in the Temple of", *Studies in the Jewish Background of Christianity* (1992), Jerusalem). אולם היסטוריונים אחרים ראו במקורות אלו מקורות תקפים המתארים נכוחה את המציאות בבית שני [ראו Emil Schürer, *The History of the Jewish People in the age of Jesus Christ* (vol. 2), Clark LTD, Edinburgh 1979 English Edition), וכן ד. ברבוץ (עבודת דוקטורט), *המקדש-מעמדו ויעודו לאור כתבי יוספוס*, ירושלים 1994, נספח לחלק שישי "קרבנות נכרים במקדש"]. מקוצר היריעה לא נרחיב בנושא זה אשר מצריך דיון מיוחד.

⁵² יוספוס, קדמוניות טז, ב א, שם יח, ד ג. פילון, המשלחת לגאיוס, (ההפניות לספר זה לקוחות מ ס. דניאל-נטף (עורכת), *כתבי פילון האלכסנדרוני*, מוסד ביאליק והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ירושלים 1986) עמ' 157 (להלן, פילון, המשלחת).

⁵³ יוספוס, נגד אפיון ב, 48.

⁵⁴ מלחמות ה, א ג.

⁵⁵ יוספוס, קדמוניות יג' 78. עיינו גם ב"איגרת אריסטיאס" 40-42 ובספר "מקבים" ב ג, 2; ה 16.

⁵⁶ לדוגמא יד, טז ד.

⁵⁷ פילון, המשלחת 156, 317.

⁵⁸ אפולוגטיקום כו, 3.

הגומלין שבין היהודים לגויים. מעבר להקרבת הקרבנות, עדויות היסטוריות רבות כמו גם מקורות בתלמוד,⁵⁹ מספרות על קרבנות שהקריבו יהודים למען שלום המלכות.⁶⁰

עדויות היסטוריות אחרות המתעדות כניסת גויים להר הבית מבטאות את המקורות התנ"כיים והתלמודיים שהובאו לעיל, המאפשרים לגויים לקחת חלק בעבודת הקודש במקדש. כפי שצינו לעיל, הגבלות כניסה חלו באזורים שונים במקדש, כפי שמקובל ברוב המקומות הקדושים בדתות השונות. חוקים אלו נשמרו בקפדנות והוכרו על ידי השליטים הזרים,⁶¹ אפילו הורדוס המלך, מחדש המקדש השני, לא הורשה להיכנס לעזרה הפנימית, כיוון שלא היה כהן.⁶²

כפי שנאמר לעיל, בעקבות הפסוקים בתנ"ך, חכמים מחויבים היו להתיר את עליית הגויים להר הבית, שהיה קדוש ומוגבל בכניסה. יוספוס כותב שהיתר זה נשמר: "לכל אדם היה מותר להיכנס אל החצר החיצונה גם לנכרים".⁶³ היו שלטים "מהם היו בלשון היוונית ומהן בלשון הרומית"⁶⁴ שאסרו על כניסת זרים פנימה, אולם עד נקודה זו "התחומים החיצוניים [במקדש] מותרים בכניסה לכל בני האדם באשר הם",⁶⁵ כדי לקחת חלק בעבודת הקודש.⁶⁶

הממצאים הארכיאולוגיים מאמתים את הימצאותם של גויים על הר הבית, כשבשנת 1871 מצא החוקר קלרמון-גנו את הכתובת אשר הייתה מצויה על הסורג, החומה הקטנה על הר הבית, שאסרה על הגויים להיכנס פנימה מעבר לנקודה זו.⁶⁷ כמו כן, ארכיאולוגים משערים ששער אחד בהר הבית, "שער ברקלי",⁶⁸ נועד לכניסת גויים - "ואולי היה זה השער ששימש לכניסת נכרים לאזורים ברחבת הר הבית, שהכניסה אליהם הותרה להם. אין להניח ששער זה שימש שער כניסה של ישראל, שכן לא הייתה כאן מערכת ומסורת של כניסה בשער אחד ויציאה בשער השני".⁶⁹

סיכום

מתוך עושר של מקורות, מן התנ"ך והתלמוד ועד לעדויות היסטוריות, עולה תמונה מורכבת על העניין. מחד, העדויות הם רבות וברורות שישנה נטיה לשמור על האופי הפרטיקולארי של המקדש ואת הקשר שלו לעם היהודי. מאידך, השאיפה ליצור מקום עבור הגויים כדי שיתקברו עד כמה שניתן לאל ברורה אף היא. השאיפה לשמור על הזהות היהודית והמקדש נבעה מכורח ההווה: עם ישראל סימל נווה מדבר של אמונה באל האחד בתוך מדבר של עבודה זרה. לעומת זאת, קבלת הגויים על הר הבית נבעה מהחזון הגדול והחלום שיום אחד האמת על ה', האל האחד, תתגלה במלואה. קרבנתם של גויים לבית המקדש אשר יפצו את האמונה המונותאיסטית היוותה צעד משמעותי בכיוון העתיד הנכסף.

⁵⁹ הגמרא (גיטין נו). מתאר את ביטול הקרבן הרגיל לשלום הקיסר שהיווה הכרזה רשמית של המרד ברומאים בשנת 66 לספירה. השו"ת יוספוס מלחמות ב, יז ב.

⁶⁰ יוספוס, מלחמות ב, יז וכן יוספוס, נגד אפיפון ב, 76. עיינו עוד פילון, המשלחת 356.

⁶¹ עיינו פסחים ג: יוספוס, מלחמות, ו, ב ד, קדמוניות יב, ג ד.

⁶² קדמוניות טו. יא ה.

⁶³ יוספוס, נגד אפיפון ב, ח.

⁶⁴ יוספוס, מלחמות ה, ה ב.

⁶⁵ פילון, המשלחת עמ' 212-213.

⁶⁶ שמואל ספראי מתאר את המציאות הרב לאומית שהתרכזה במקדש ובירושלים. הוא מתאר את תופעת ההתגיירות הרחבה בימי בית שני עד כדי כך שגם מלכים ואנשי מעלה התגיירו. "אולם מרובים היו גם הנכרים שרק קרובים היו ליהדות והושפעו מתורתה וממחשבתה. עולים היו לירושלים שהרי קבלו קרבנות גם מהם. במובן מה נתקיימה בימי הבית השני נבואתו של ישעיה "והביאותים אל הר קדשי, ושמתים בבית תפלתי, עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים". שמואל ספראי, "המקדש בתקופת בית שני", *עיונים (חוברת כח), ירושלים תשי"ט*.

⁶⁷ לאחר מכן נמצאה עוד אבן ובה חלק מהכתובת. כיום האבן השלמה שמורה באיסטנבול והשנייה (המקוטעת) במוזיאון רוקפלר בירושלים.

⁶⁸ בפי המשנה שער זה נקרא "שער קיפונוס".

⁶⁹ מאיר בן דב, *חפירות הר הבית – בצל הכתלים ולאור התגליות*, בית הוצאה כתר, ים-1982, עמ' 141-142. הכניסה המרכזית עבור היהודים הייתה בדרום, נוכח עיר דוד, וריבוי המקוואות למרגלות השערים הדרומיים מעיד על כך. ההנחה היא שהמנהרות שם (שיוצאים מתוך שערי חולדה) יצאו לתוך העזרות הפנימיות ולכן "שמשו את אלה שביקשו להיכנס ישירות לתחום המקדש" (י.ל. לוי, *ירושלים בתפארתה – ירושלים בימי הבית השני*, הוצאת מודן, תל אביב 1998). ניתן להניח, אפוא, כי גויים נכנסו להר הבית דרך הכניסות האחרות. ראו עוד מ. בן דב, מ. נאור ז. ענר, *הכותל*, משרד הבטחון, תל אביב 1981, עמוד 42.

אך, במילים פשוטות, העם היהודי, שהביא לעולם את רעיון האל האחד לכל, בנה מקדש עבור כל באי עולם. לכן, כולם מתקבלים ברצון במקדש, גויים כיהודים, והקרבת הקורבנות של שתי הקבוצות התקבלה ברצון במקדש. עניין זה מסביר את החריגה הייחודית מהגדרים הרגילים של טומאה וטהרה, כדי להתיר לגויים לעלות להר הבית. לא היה זה מעשה את נימוס גרידא, אלא רעיון מהותי שמהמקדש, שנבנה בידי יהודים, הינו מקום לכל לעבוד את ה'. זהו מהותו של העיקרון הבסיסי המופיע ונשנה בתנ"ך, מתפילת שלמה המלך ועד לדברי ישעיה: "וְהִבְיָאוּתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֹתִים בְּבַיִת תְּפִלָּתִי עוֹלֵי תִיָּהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחֵי כִי בֵּיתִי בַּיִת תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים".⁷⁰

---

⁷⁰ שם נ, ו-ז.